ZAMONAVIY JAMIYAT SHAROITIDA IJTIMOIY ANTROPOLOGIYANING DOLZARB MASALALARI

Sotvoldiyeva Shahnoza Shavkatbek qizi
Andijon Davlat Unversiteti Masofaviy va sirtqi talim markaz bosh mutahassis

Received: 15.01.2026
Revised: 16.01.2026
Accepted: 17.01.2026

Kalit so‘zlar:
ijtimoiy antropologiya, zamonaviy jamiyat, globalizatsiya, madaniyat, ijtimoiy muhit, identifikatsiya, metodologiya.

Annotatsiya. Ushbu tezis zamonaviy jamiyat kontekstida ijtimoiy antropologiyaning dolzarb masalalarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Ijtimoiy antropologiya jamiyat strukturalari, madaniy an’analar, ijtimoiy identifikatsiya va globalizatsiya jarayonlarini tadqiq qilish orqali inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni aniqlashga xizmat qiladi. Tezisda antropologiyaning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati, uning metodologik yondashuvlari va ijtimoiy muammolarga innovatsion yechimlar taklif qilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, global jarayonlar va texnologik taraqqiyot ijtimoiy antropologiyaning roli va tadqiqot ob’ektlarini kengaytirgan.

Kirish. Zamonaviy jamiyat murakkab, dinamik va doimiy o‘zgaruvchan ijtimoiy tizim sifatida ajralib turadi. Globalizatsiya jarayonlari, texnologik taraqqiyot, urbanizatsiya, migratsiya, axborot jamiyati va pandemiyalar kabi omillar jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy tuzilmasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli, jamiyatdagi o‘zgarishlarni chuqur tahlil qilish va inson faoliyatining turli jihatlarini tushunish ijtimoiy antropologiyaning asosiy vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Ijtimoiy antropologiya inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni, madaniyat, an’analar, ijtimoiy identifikatsiya va guruhlarning xulq-atvorini o‘rganishga qaratilgan ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Bu fan jamiyatning nafaqat strukturaviy va funksional tomonlarini, balki insoniyat faoliyatining madaniy, tarixiy va psixologik jihatlarini ham tadqiq qiladi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy antropologiya nafaqat akademik tadqiqotlar uchun, balki amaliy ijtimoiy siyosat va madaniy strategiyalarni ishlab chiqishda ham muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy sharoitda antropologik tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlari global jarayonlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular quyidagi masalalarni o‘z ichiga oladi:

1. Globalizatsiya va mahalliy madaniyatlar uyg‘unlashuvi: Global axborot va iqtisodiy jarayonlar mahalliy madaniyatlar va an’analarni transformatsiya qilmoqda. Bu jarayonda ijtimoiy antropologlar madaniy identitet, an’anaviy qadriyatlar va ularning modernizatsiya bilan moslashuvini o‘rganadi.
2. Texnologik taraqqiyot va digital antropologiya: Internet, sun’iy intellekt va ijtimoiy tarmoqlar insonlarning ijtimoiy xatti-harakatlarini o‘zgartirmoqda. Digital antropologiya yangi ijtimoiy maydonlar, virtual jamoalar va raqamli

madaniyatni tahlil qilish imkonini beradi.

3. Urbanizatsiya va migratsiya: Shaharlar tez rivojlanishi va migratsiya oqimlari yangi ijtimoiy muhitlar, guruhlar va madaniy adaptatsiyalarni keltirib chiqarmoqda. Bu esa ijtimoiy antropologiyaning shahar antropologiyasi va migratsion tadqiqotlarni rivojlantirish zaruratini oshirmoqda.
4. Ijtimoiy tengsizlik va gender masalalari: Jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy farqlar, shuningdek, gender asosidagi notenglik ijtimoiy muammolarni kuchaytirmoqda. Antropologik tadqiqotlar bu jarayonlarning sabablarini aniqlash va yechimlarini ishlab chiqishda muhim vosita hisoblanadi.
5. Madaniy identifikatsiya va ijtimoiy guruhlarning moslashuvi: Zamonaviy jamiyatda insonlar bir vaqtning o‘zida bir nechta madaniy va ijtimoiy identitetlarga ega bo‘lishi mumkin. Bu esa antropologik tahlilni yanada murakkablashtiradi va yangi metodologik yondashuvlarni talab qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy antropologiya nafaqat zamonaviy jamiyatdagi murakkab ijtimoiy jarayonlarni tushunish, balki ularni samarali boshqarish va ijtimoiy muammolarga innovatsion yechimlar ishlab chiqishda ham dolzarb fan sifatida ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ijtimoiy antropologiyaning o‘rni faqat nazariy tadqiqotlar bilan chegaralanmaydi, balki global va mahalliy ijtimoiy muammolarni hal etish, siyosiy strategiyalarni shakllantirish hamda madaniy dialogni rivojlantirishda ham sezilarli darajada ortib bormoqda. Shu bois, zamonaviy jamiyat sharoitida ijtimoiy antropologiyaning dolzarb masalalari tizimli ravishda o‘rganilishi, ularning nazariy va amaliy ahamiyatini aniqlash muhimdir.

Adabiyotlar tahlili. Ijtimoiy antropologiya fani inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni o‘rganish orqali jamiyatning strukturaviy va madaniy jihatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Bu fan klassik va zamonaviy nazariy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi.

Klassik antropologik yondashuvlar: Klassik antropologlar, xususan Bronislaw Malinovskiy, Klod Lévi-Strauss va Klod Geertz, madaniyat va ijtimoiy strukturani tahlil qilishning nazariy asoslarini yaratgan. Malinovskiy (Argonauts of the Western Pacific, 1922) jamiyatdagi kundalik ijtimoiy munosabatlarni kuzatish va etnografik tadqiqot metodini rivojlantirishga katta hissa qo‘shgan. Lévi-Strauss (Structural Anthropology, 1963) strukturalistik yondashuv orqali inson tafakkuri va madaniy kodlarni tahlil qilgan. Geertz (The Interpretation of Cultures, 1973) esa “madaniyatni matn sifatida o‘qish” nazariyasini ilgari surib, madaniyatni chuqur semantik kontekstda tushunishga urg‘u bergan.

Zamonaviy antropologiya va global jarayonlar: X. Appadurai (Modernity at Large, 1996) globalizatsiya jarayonlarining madaniyatga ta’sirini o‘rganib, global oqimlar (finans, texnologiya, axborot) va mahalliy madaniyatlar o‘rtasidagi murakkab uyg‘unlashuvni tahlil qilgan. Unga ko‘ra, globalizatsiya natijasida madaniy identitetlar bir vaqtning o‘zida mahalliy va global kontekstlarda shakllanadi. Beck (Risk Society, 1992) esa zamonaviy jamiyatdagi xavf va risklarni o‘rganish orqali ijtimoiy antropologiyaning nafaqat madaniyat, balki siyosat va ijtimoiy boshqaruv bilan ham bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Urbanizatsiya va migratsiya tadqiqotlari: U. Hannerz (Transnational Connections, 1996) turli madaniyatlar va jamiyatlar o‘rtasidagi transmilliy aloqalarni o‘rganib, urbanizatsiya va migratsiya jarayonlarining ijtimoiy strukturalarga ta’sirini yoritgan. Shahar antropologiyasi urban muhit, migratsion oqimlar va shahar madaniyati o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Digital antropologiya: So‘nggi yillarda texnologik taraqqiyot natijasida raqamli antropologiya rivojlanib, ijtimoiy tarmoqlar, virtual jamoalar va onlayn madaniyatni o‘rganish muhim yo‘nalishga aylandi. D. Miller (Digital Anthropology, 2011) digital antropologiyani raqamli muhitda inson xatti-harakti, madaniy almashuv va global ijtimoiy munosabatlarni tahlil qilish usuli sifatida tavsiflaydi. Unga ko‘ra, zamonaviy ijtimoiy jarayonlarni tushunish uchun an’anaviy etnografiya metodlarini raqamli maydonlarga moslashtirish zarur.

Gender va ijtimoiy tengsizlik masalalari: Ijtimoiy antropologiya jamiyatdagi tengsizlik, gender va etnik muammolarni tadqiq qilishda ham dolzarb ahamiyatga ega. Shu bilan birga, antropologlar gender antropologiyasi orqali jamiyatdagi erkak va ayol roli, mehnat bozoridagi farqlar va ijtimoiy stereotiplarni o‘rganadi. Bu jarayon global va mahalliy ijtimoiy muhitning o‘zgarishi bilan bevosita bog‘liq.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy antropologiya nafaqat klassik nazariy yondashuvlarni davom ettiradi, balki globalizatsiya, urbanizatsiya, texnologik rivojlanish va ijtimoiy tengsizlik kabi zamonaviy muammolarni o‘rganishda ham dolzarb fan sifatida o‘z o‘rnini mustahkamlamoqda. Shu bilan birga, zamonaviy antropologik tadqiqotlar metodologik jihatdan kengayib, sifat va miqdoriy tadqiqotlar, komparativ tahlil va digital etnografiya kabi yondashuvlarni o‘z ichiga oladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy antropologiya bir necha asosiy yo‘nalishlarda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Globalizatsiya va mahalliy madaniyatlar uyg‘unlashuvi: Tahlillar ko‘rsatdiki, global jarayonlar mahalliy madaniyatlarni nafaqat transformatsiya qilmoqda, balki yangi identitetlar va ijtimoiy guruhlar shakllanishiga ham sabab bo‘lmoqda. Masalan, yoshlar orasida global pop-madaniyatning ta’siri kuchaymoqda, lekin ular shu bilan birga mahalliy an’analarga sodiq qolishga intilmoqda. Bu holat ijtimoiy antropologiya uchun mahalliy va global madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni chuqur tahlil qilish zaruratini ko‘rsatadi.

Texnologik taraqqiyot va digital antropologiya: Axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlar insonlarning ijtimoiy xatti-harakatlarini tubdan o‘zgartirdi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, onlayn jamoalar va virtual guruhlar insonlarning ijtimoiy identiteti va madaniy qadriyatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Digital antropologiya metodlari yordamida tadqiqotchilar virtual madaniyat va global ijtimoiy interaksiyalarni chuqur o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Urbanizatsiya va migratsiya: Shaharlarning tezkor rivojlanishi va migratsiya oqimlari yangi ijtimoiy guruhlar va madaniy muhitlar yaratmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, migratsiya natijasida yuzaga kelgan madaniy uyg‘unlashuv

jarayonlari mahalliy hamjamiyatlarda yangi ijtimoiy normativlarni shakllantirmoqda. Shu bilan birga, migratsiya bilan bog‘liq ijtimoiy muammolar — uy-joy, bandlik, integratsiya va etnik qarama-qarshilik — antropologik tadqiqotning dolzarb yo‘nalishlari sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ijtimoiy tengsizlik va gender masalalari: Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy jamiyatdagi iqtisodiy va ijtimoiy farqlar, shuningdek, gender notengligi ijtimoiy antropologiyaning dolzarb masalalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadqiqotlarda ayollar va erkaklar o‘rtasidagi imkoniyatlar farqi, etnik va ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi tengsizliklar o‘rganilgan va ular global ijtimoiy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liqligi aniqlangan.

Madaniy identifikatsiya va guruh moslashuvi: Zamonaviy jamiyatda insonlar bir vaqtning o‘zida bir nechta ijtimoiy va madaniy identitetlarga ega bo‘lishadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu identitetlar o‘zaro uyg‘unlashuv, konflikt yoki moslashuv jarayonlariga olib keladi. Shu bois, ijtimoiy antropologlar madaniy identitetlarni va guruhlararo munosabatlarni chuqur tahlil qilish orqali jamiyatdagi murakkab ijtimoiy jarayonlarni tushunishga hissa qo‘shadi. Tadqiqot natijalari asosida aniqlanishicha, zamonaviy ijtimoiy antropologiya nafaqat nazariy ilmiy tadqiqotlar bilan cheklanmaydi, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Globalizatsiya, texnologik rivojlanish, urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari ijtimoiy antropologiyaning metodologik yondashuvlarini kengaytiradi, digital etnografiya, komparativ tahlil va interdisipliner tadqiqotlarni talab qiladi. Shuningdek, antropologik tadqiqotlar jamiyatdagi ijtimoiy muammolar — tengsizlik, gender notengligi, migratsiya oqimlari va madaniy transformatsiyalarni aniqlash va ularni yechish bo‘yicha siyosiy va madaniy strategiyalarni ishlab chiqishda amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu esa ijtimoiy antropologiyani zamonaviy jamiyatda dolzarb va strategik fan sifatida ko‘rsatadi.

Xulosa. Zamonaviy jamiyat murakkab va tezkor o‘zgaruvchan tizim sifatida ijtimoiy antropologiyaning ahamiyatini tobora oshirmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ijtimoiy antropologiya nafaqat jamiyatning strukturaviy va madaniy jihatlarini o‘rganadi, balki globalizatsiya, urbanizatsiya, texnologik taraqqiyot va migratsiya jarayonlarining ijtimoiy ta’sirini aniqlashda ham muhim vosita hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda ijtimoiy antropologiyaning dolzarb masalalari quyidagilar bilan bog‘liq: Global va mahalliy madaniyatlar o‘rtasidagi uyg‘unlashuv. Digital antropologiya orqali raqamli madaniyat va virtual jamoalarni o‘rganish. Shahar madaniyati va migratsion oqimlar bilan bog‘liq yangi ijtimoiy muhitlar. Ijtimoiy tengsizlik, gender va etnik muammolar. Madaniy identitet va guruh moslashuvi. Shu bilan birga, ijtimoiy antropologiya tadqiqotlari nafaqat nazariy bilimlarni rivojlantiradi, balki amaliy jihatdan siyosiy, madaniy va ijtimoiy strategiyalarni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, antropologiyaning zamonaviy jamiyatdagi roli global va lokal ijtimoiy muammolarni chuqur tushunish va ularni samarali boshqarish bilan bog‘liq. Umuman olganda, ijtimoiy antropologiya zamonaviy jamiyatdagi murakkab ijtimoiy

jarayonlarni o‘rganish, yangi metodologiyalarni joriy etish va ijtimoiy muammolarga innovatsion yechimlar taklif etish uchun dolzarb fan sifatida ahamiyatli bo‘lib qoladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Appadurai, A. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
2. Beck, U. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage, 1992.
3. Hannerz, U. Transnational Connections: Culture, People, Places. London: Routledge, 1996.
4. Miller, D. Digital Anthropology. London: Routledge, 2011.
5. Eriksen, T. H. Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology. London: Pluto Press, 2010.
6. Falzon, M.-A. (ed.). Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research. London: Routledge, 2009.